

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ

Анотація. У статті розглянуто проблеми пошуку шляхів до інтеграції з метою утворення цілісної облікової системи. Фінансовий, управлінський та податковий облік як облікові підсистеми в цілому створені для загальної мети – забезпечення інформаційних потреб внутрішніх та зовнішніх користувачів.

Ключові слова: інтеграція, облікові системи, фінансовий, управлінський облік

Вступ. Глобальні масштаби інтеграційних процесів у всіх сферах суспільно-економічного розвитку не мають вороття, зупинити їх також неможливо. Однак можна та слід враховувати синергізм пагубних наслідків невирішених проблем з метою моделювання управлінських систем, здатних до адекватного сприйняття збурюючих викликів глобалізації.

На практиці маємо суцільну неузгодженість податкового та бухгалтерського обліку [1], відсторонену абстрагованість нормативних чинників від можливостей управлінського обліку [4], законодавчу занедбаність стосовно внутрішнього економічного контролю [5]. Усі надії на високе сумління в управлінській сфері покладено безпосередньо на господарюючі суб'єкти. Тобто, підприємства на власний розсуд обирають облікову політику, впроваджують внутрішній контроль.

Загальна **проблема** пошуку шляхів до інтеграції з метою утворення цілісної облікової системи вбачається нами у недостатній розробленості науково обґрунтованих єдиних методологічних основ формування та розвитку взаємозв'язаних і гармонізованих підсистем фінансового та податкового обліку.

Мета даної роботи полягає у визначенні шляхів системної інтеграції обліку. Досягнення цієї мети можливе при дослідженні цілеспрямованого фінансового, управлінського, податкового обліку та їх інтеграції у цілісній, гармонізованій обліковій системі.

Результати дослідження. Негаранти господарювання дещо пояснює законодавчий лібералізм в обліку та контролі: підприємство має право самостійно обирати облікову політику, визначати структурну розгалуженість системи внутрішнього економічного контролю, ступінь його інтегрування з іншими управлінськими функціями тощо.

Виникає запитання: що, власне, в цьому є прогресивне? Що з того, що підприємство самостійно надрукує кільканадцять пунктів із прописаного в положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку – користувачі отримають достовірні бухгалтерські дані чи управління підприємством збагатиться оперативною, надійною інформацією для прийняття своєчасних обґрунтованих управлінських рішень? Відповідь: скоріш за все – ні. За усіх часів підприємці знаходили шляхи для маніпулювання результатами діяльності своїх підприємств задля власної користі.

Як показує практика і час, синергетичним ефектом розмежування бухгалтерського й податкового обліку стало те, що бухгалтерський облік чим далі, то більше втрачає свої панівні позиції в інформаційному забезпеченні управління економікою; фінансова (бухгалтерська) звітність вже не є безсумнівним носієм достовірних показників; наявність у господарюючого суб'єкта двох облікових систем з різними розрахунковими алгоритмами та методикою обліку призводить до плутанини, до ведення подвійної бухгалтерії, робить неможливою інформаційну прозорість, що конче потрібна для поточного управління та стабільного стратегічного розвитку.

Водночас не враховуються, і законодавчо не встановлюються переваги і той потенційний ефект, котрим наділений і може дати економіці управлінський облік. Можна

погодитись з авторами, котрі вказують, що останнім часом серед вітчизняних науковців точиться гостра суперечка й ведуться безперервні дискусії щодо визнання існування управлінського обліку, які суттєво гальмують його впровадження в практику вітчизняних підприємств та подальший розвиток [4].

Не заперечуючи наявності теоретичної, методологічної й організаційної недосконалості формування його сучасної концепції, слід все ж підкреслити, що зусилля наукової громадськості мають бути спрямовані на вирішення наявних проблем, які гальмують розвиток обліку в його науковому та практичному аспектах.

Мають рацію визнані авторитети в області ринкової економіки, стверджуючи, що ринок сам по собі, без активної участі держави не вирішить соціальних проблем [2; 3; 5]. Резонним буде продовжити їх міркування тезою стосовно того, що соціальні проблеми неминуче слідує за проблемами управлінськими. При цьому, немає потреби чекати їх прояву на державному рівні. Збої в управлінні підприємством, як суспільним утворенням, врешті-решт призводять до синергізму не лише проблем в обліку та контролі, але й до соціальних проблем.

На формування облікової системи впливають такі основні фактори, як загальний розвиток економіки в країні, податкова політика та правове середовище. Так, Е. Леоте і А. Гільбо вперше (середина XIX ст.) обґрунтували цілі ведення обліку як:

- рахункову мету, котра пов'язана із розробкою спеціальної логіки, класифікації об'єктів, рахунків, сутності господарських операцій, оцінки та інше;
- соціальну мету, яка відображає інтереси сторін, зацікавлених у бухгалтерській інформації;
- економічну, яка дозволяє з допомогою облікової інформації здійснювати управління господарськими процесами підприємства [6, с.110].

Автори [6] мають сенс, вказуючи важливий напрямок дослідження облікової сфери. Однак за сутністю і формою він, по-перше, не є метою обліку, а розкриває аспекти цілеспрямованості діяльності облікових систем.

По-друге, у розкритті сутнісного навантаження означених аспектів існує певна хибність:

- вказані аспекти не є системними (стосовно системи обліку), кожен з них по-різному співвідноситься з різними прошарками різного середовища. Так, рахунковий – це суто внутрішньосистемний, концептуальний аспект, пов'язаний із методологією функціонування облікової системи; соціальний та економічний – аспекти, що стосуються зовнішнього (відносно досліджуваної системи) середовища і висвітлюють зацікавленість зовнішніх користувачів у обліковій інформації;

- вони є різнозначними, різнопорядковими. Так, рахунковий аспект висвітлює концепцію облікової системи, її методологію, функціональне спрямування; соціальний – передбачує наявність позасистемних користувачів, що має скісне відношення до власне облікової системи – користувачів не цікавить її методологічне підґрунтя, вони лише потребують інформаційного забезпечення їх власної діяльності; економічний – вказує на функціональну причетність обліку, як самостійної, у певних межах відокремленої сфери діяльності. Тому узагальнення в одній обліковій меті методології системи з інтересами соціуму і функціональними можливостями є принаймні науково некоректним.

Останній аспект, між іншим, не можна назвати суто економічним. У всякому разі, роз'яснення щодо його сутності свідчить не лише про доцільність використання облікової інформації в управлінні, але про можливість функціональної та системної інтеграції. Отже, унаочнюється інтеграційний аспект, розгляд облікової системи за яким вказує на здатність до інтеграції з іншими управлінськими підсистемами та з системою управління підприємством у цілому. Це уможливорює виокремлення інтеграційної властивості системи обліку.

За сучасного стану розвитку економічних наук явною також є інноваційна властивість системи та цілеспрямованість створюваної нею продукції – інформації, що є підґрунтям для складання планів, прогнозів, та з урахуванням якої розробляється стратегія розвитку

організації в цілому. Дослідження за цим аспектом вказує на здатність системи до подвійного спрямування: на інноваційні перетворення всередині системи шляхом методологічних нововведень, змін і удосконалення методики та націленість на створення інформаційного забезпечення позасистемних інноваційних перетворень.

З точки зору системного підходу можна констатувати, що рахункова або методологічна мета функціонування системи обліку – це створення моделі, яка дає змогу фіксувати, класифікувати та відображати факти господарської діяльності на рахунках методом подвійного запису та складати фінансову звітність найефективнішим способом. Тобто, необхідною є певна процедура обліку, яка полягає в напрацюванні логічного порядку виконання певних видів облікової роботи, починаючи від отримання документів і закінчуючи складанням звітності.

Однак зосередженість на формальній процедурі обліку позбавляє бачення важливого процесу – використання даних, які продукує ця система. Іншими словами, для сучасного системного обліку важливим є не лише створення інформації, але також її цільова спрямованість, призначення, подальше застосування і його результати (за термінологією теорії систем – зворотній зв'язок).

Як зауважують вітчизняні вчені, аналіз середовища, в яке надходять дані бухгалтерського обліку, вивчення реакції користувачів на отриману інформацію, дає змогу покращити змістовність інформаційних ресурсів, вмонтувати в систему бухгалтерського обліку додаткові елементи. У підсумку таке удосконалення змінює систему та підвищує її цінність для користувачів. Підвищуючи рівень змістовності інформації, необхідно одночасно переглядати методологію обліку. Однак сам процес зміни методології має чітку мету – розширення інформаційного поля для споживачів [6, с.111].

Підтримуючи таку точку зору в принципі, звертаємо увагу дослідників на наявність залежності: інформація – методологія – мета. Вадюю такої залежності є її перевернутість – на першому місці у будь-якій моделі системи повинна бути мета, потім процес і, як результат – продукт, у даному випадку – інформація.

Дослідження соціального аспекту функціонування облікової системи вказує на його соціальну орієнтацію шляхом досягнення оптимального забезпечення заінтересованих сторін необхідною для них інформацією. Іншими словами, мета обліку в його соціальному аспекті визначає орієнтацію системи на забезпечення інформацію не лише системи управління підприємством, на якому вона створена та функціонує, але також заінтересованих сторонніх споживачів – акціонерів, інвесторів, банків, фінансових установ, органів податкової служби, контрагентів та інших юридичних і фізичних осіб. Соціальне значення обліку полягає в попередженні зайвого ризику, у першу чергу, такого явища, як банкрутства, при прийнятті рішень щодо ділових відносин між підприємствами. Отже, соціальне значення системи обліку зростає в ринковому середовищі тому, що без облікової інформації не можливе функціонування ринку в автоматичному режимі – коли слабкі підприємства гинуть, на їх місці з'являються нові, а в цілому економіка є здоровою та стабільною.

Як доведено вище, за сучасного розвитку економіки облікова інформація повинна формуватись з урахуванням багатовекторності її цілеспрямовання. Цьому стає на заваді, по-перше, методологічна неузгодженість функціонування облікових підсистем; по-друге, – власне невизначеність, розмитість, відсутність чітко сформульованих цільових орієнтирів для кожної з підсистем у відповідності з її значенням, місцем і роллю в управлінні діяльністю суб'єкта господарювання.

Досить адекватно віддзеркалення сучасних вимог до облікової інформації знайшло у визначенні мети ведення бухгалтерського обліку в Законі України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні». Згідно з цим законом мета бухгалтерського обліку – це надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства.

Домінантними напрямками у визначенні мети управлінського обліку, як окремої підсистеми у цілісній системі обліку, є підготовка необхідної інформації для прийняття

оптимальних управлінських рішень, вибір найефективніших шляхів розвитку підприємства, контроль і прогнозування, подання інформаційної допомоги керівництву.

Слід зазначити, що в Україні елементи управлінського обліку чітко не виділені із загальної облікової системи. Фінансовий та управлінський облік дублюють одне одного, використовуючи інформацію кожного із обліків.

Б.Райян констатує: «Управлінський облік повинен поставляти інформацію, обґрунтовану на фінансових даних, для прийняття рішень керівниками. Однак у більшості розвинених підприємств служби фінансового і управлінського обліку частково перекриваються за своїми функціями. На великих підприємствах системи фінансової звітності та інформаційні системи управлінського обліку настільки дублюють одна одну, що не існує реальних шляхів їх поділу» [7, с.123].

В тісному зв'язку з такими підсистемами обліку, як бухгалтерський (фінансовий), управлінський знаходиться податковий облік.

Мета податкового обліку – це створення моделі, яка дає змогу фіксувати, класифікувати фінансово-господарські операції з визначенням об'єктів оподаткування, бази оподаткування і на цих підставах формувати показники податкової звітності з відображенням нарахування та сплати податків.

На думку окремих науковців податковий і бухгалтерський облік мають різні цілі тому, що бухгалтерський облік має на меті надання достовірної інформації про фінансовий стан підприємства для потенційного інвестора, а податковий облік виконує лише фіскальні і регуляторні функції. Але таке ствердження перекручує сутність обліку в цілому.

Первопричина впровадження обліку – це фіксування явищ, операцій для гармонічного розвитку діяльності суб'єкта господарювання, на що і націлені підсистеми обліку у широкому розумінні. Однак слід відмітити, що сучасна податкова політика держави негативно впливає на розвиток системи обліку, зокрема бухгалтерського, акцентуючи увагу та забираючи надто багато часу для виконання вимог громіздкого податкового законодавства.

Так, розбіжності при визначенні фінансових показників у податковому та бухгалтерському обліку остаточно сформувалися із прийняттям Законів України «Про оподаткування прибутку підприємств», «Про податок на додану вартість». Аналізуючи систему обліку в динаміці можна стверджувати, що введення податкового обліку також приводить до дублювання інформації для потреб податкової системи, що міститься у бухгалтерському обліку.

Загалом, методологія обліку в Україні є зрозумілою лише для фахівців, а управлінці в своїй більшості не знають і не прагнуть знати будову системи та її можливості. Тому виникла необхідність трансформування бухгалтерського обліку (у тому числі, його складових: фінансового та управлінського або внутрішньогосподарського обліку) та податкового обліку, як взаємопов'язаних підсистем в єдину національну гармонізовану систему з єдиними сукупними принципами, формами та методологічними засадами.

Крім того, на систему обліку в цілому негативно впливає також надмірне вилучення коштів у суб'єктів підприємницької діяльності, що примушує їх вуалювати дійсний фінансовий стан, а частину грошей ховати з метою виживання (видача заробітної плати у конвертах, «чорна каса», розробка схем мінімізації податків, у тому числі з використанням контрагентів – фіктивних фірм та інше). В такій ситуації суб'єкти господарювання не заінтересовані в ефективній системі обліку, а навпаки, прагнуть зробити її «непрозорою» для перевіряючих.

На відміну від країн європейської спільноти податкова система України не стала інструментом підвищення конкурентоспроможності держави, не сприяла зростанню економічної активності суб'єктів господарювання. Існуюча система формування державних доходів віддзеркалює недосконалість та суперечності перехідної економіки. Вона сформована в умовах високих соціальних зобов'язань держави і тому має переважно фіскальний характер.

Ринкове реформування економіки супроводжувалось неодноразовими намаганнями удосконалити податкову систему. Як правило, такі спроби обмежувались запровадженням окремих законодавчих актів та не були адекватними стану економіки, що характеризується структурними диспропорціями, суттєвими обсягами тіньових оборотів, платіжною кризою.

Можна стверджувати, що на сучасному етапі податкова система фактично виконує лише фіскальну функцію, що обмежує можливості забезпечення економічного розвитку підприємств, регіонів та національної економіки загалом. Тому в Україні існує гостра необхідність у реформуванні системи обліку шляхом усунення відмінностей у його підсистемах на основі гармонізації та стандартизації.

Досягнення подібності практики ведення бухгалтерського і податкового обліку, його стандартизація є засобами нівелювання синергізму невирішених облікових проблем шляхом застосування чітких правил та процедур. Це дасть змогу суб'єктам господарювання сформувати економічні показники результативності їх фінансово-господарської діяльності за єдиним розрахунковим алгоритмом, забезпечити інформаційну прозорість для всіх зацікавлених у ній користувачів, змінити негативний синергізм невирішених проблем на позитивний, глобальний синергетичний ефект інформаційно обґрунтованого управління економічним розвитком.

Висновки

Результати проведеного дослідження дають змогу зробити висновок, що фінансовий, управлінський та податковий облік як облікові підсистеми в цілому створені для загальної мети – забезпечення інформаційних потреб внутрішніх та зовнішніх користувачів. Кожна з цих систем має свої суттєві особливості, але при цьому вони взаємозв'язані та інтегровані між собою, з іншими функціями управління підприємством та корелюють із вимогами зовнішніх користувачів. Тому з наукової точки зору необхідним є реформування облікової системи шляхом усунення розбіжностей у його підсистемах з метою гармонізації національної облікової системи та збільшення можливостей інтеграції у світовий інформаційний простір.

Результати даного дослідження можуть бути використані для подальших досліджень як підґрунтя для побудови нових методологічних конструкцій національної облікової системи поряд із знаннями, отриманими з різних дисциплін, що контактують або є спорідненими з бухгалтерським та податковим обліком.

Список використаних джерел

1. Максимова В.Ф. Пошук підходу до інтеграції облікових систем / Школа професійного бухгалтера. – 2008. – № 11(95). – С. 18-19.
2. Josef E. Stiglitz. Globalization and Discontents / w.w. Norton & Company. – N.Y., 2002. P. XIII.
3. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег // Антология экономической классики: в 2 т. – М.: Эконом, 1993. – Т. 2. – С. 367.
4. Ночовна Ю.О. Управлінський облік: його сутність та перспективи розвитку // Економіка і регіон: науковий вісник ПНТУ. – 2006. – № 3(10). – С. 67-71.
5. Столяров Н. Стратегическое управление и контроль // Проблемы теории и практики управления, 2006. – № 8. – С. 8-16.
6. Пушкар М.С. Філософія обліку. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 157с.
7. Сльозко Т.М. Види обліку: новітня інтерпретація // Фінанси України. – №1. – 2007.

Артюх О.В., Максимова В.Ф., Шляхов Е.В.

МЕХАНИЗМ ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕЛОСТНОЙ УЧЕТНОЙ СИСТЕМЫ

В статье рассмотрены проблемы поиска путей к интеграции с целью образования целостной учетной системы. Финансовый, управленческий и налоговый учет как учетные подсистемы в целом созданы для общей цели – обеспечение информационных потребностей внутренних и внешних пользователей.

Ключевые слова: интеграция, учетные системы, финансовый, управленческий учет

Artyuh O., Maksimova V., Shlyakhov E.

PROBLEMS OF CREATING AN INTEGRATED ACCOUNTING SYSTEM

Annotation. *In the article the problems of finding ways to integrate with the purpose of the creation of an integrated accounting system. Financial management and tax accounting of how the user accounts subsystem generally created for the purpose of providing general information needs of internal and external users.*

Keywords. *integration, registration systems, financial, administrative account*